

Το επανεκθετικό πρόγραμμα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Θεωρητικοί προβληματισμοί και πρακτικές εφαρμογές

Ένα εξαιρετικής σημασίας διεθνές συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα με θέμα «Αρχαιότητα, αρχαιολογία και ελληνικότητα στην Ελλάδα του 20ού αιώνα» (10-12 Ιανουαρίου 2007), θα έλεγε κανείς μια ανασκόπηση του παρελθόντος της αρχαιολογίας με στόχο τον προσδιορισμό του μέλλοντός της. Και μόνο ο τίτλος ανακαλεί στη σκέψη ζητήματα γνωστά είτε από την ιστορία (όπως ο ρόλος και η επίδραση του αρχαιολογικού λόγου στον εθνικό λόγο, και αντίστροφα) είτε από την απτή καθημερινότητα (όπως η σχέση του απλού πολίτη με τα μαρτύρια του παρελθόντος, η επιτυχής ή ανεπιτυχής άσκηση του μαθητή με αυτό μέσα από τα σχολικά βιβλία, η άσκηση πολιτιστικής διπλωματίας^[1], η ένταξη του παρελθόντος στο πλαίσιο της οικονομικής/τουριστικής πολιτικής, η ανάδειξη και αξιοποίηση των καταλοίπων—ή αντίστροφα— κ.ά.) καθώς και συσχετίσεις με όμορα ζητήματα, όπως το γλωσσικό (θα ήταν πολύ ενδιαφέρον να δει κανείς την ιστορία του γλωσσικού ζητήματος εκ παραλλήλου με την ιστορία της αρχαιολογίας).

Μια πτυχή του προβληματισμού για την ιδεολογικοποίηση του παρελθόντος, και αντίστοιχα της αρχαιολογικής επιστήμης, περιγράφηκε παραστατικά μέσα από ζητήματα όπως οι εκθέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στο εξωτερικό και οι θεματικές τους (Μέγας Αλέξανδρος, Κυπριακές Αρχαιότητες, Αιγαίο) ή οι αναγνώσεις που επιχειρήθηκαν στον αρχαίο κόσμο σε εκθεσιακά προγράμματα και μουσεία. Επισημάνθηκε ότι ο τρόπος έκθεσης των ευρημάτων και η επιλογή του είδους των ευρημάτων διαφοροποιούνται από εποχή σε εποχή, ανάλογα με τις μουσειολογικές αντιλήψεις της κάθε εποχής, οι οποίες βέβαια αποτελούν τη συνισταμένη διαφόρων ιδεών της εκάστοτε εποχής και κοινωνίας. Για παράδειγμα, τι θα επιλέξουμε να προβάλλουμε σε ένα μουσείο; Το αντικείμενο αυτό καθαυτό, εκθέτοντάς το μέσα σε μια προθήκη, αποστασιοποιημένο από τον θεατή, σαν ένα έργο τέχνης (η αρχαιολογία ως ιστορία τέχνης^[2]) ή εξαίσιον δείγμα τεχνικής; Η επιλογή των αντικειμένων θα γίνει με κριτήριο την τυπολογία τους (η έκθεση ως ταξινόμηση;), την αισθητική, ιστορική ή επιστημονική τους αξία; (Πρόκειται για αξίες μεταβαλλόμενες στον χρόνο.) Η τοποθέτηση θα γίνει με χρονολογική σειρά παρατηρώντας τις διαφοροποιήσεις μέσα στον χρόνο; Μήπως με βάση την τοπογραφική προέλευση; Ή μήπως θεματικά, π.χ. θρησκεία, καθημερινή ζωή, τέχνη του πολέμου, πολιτική οργάνωση κλπ.; Μήπως θα πρέπει να γίνει με τρόπο που να μην κινητοποιείται μόνο η αίσθηση της όρασης (οπότε μιλούμε για θεατή) αλλά με έναν τρόπο πολυαισθητηριακό και βιωματικό; Και, εν πάση περιπτώσει, πώς μπορεί ο επισκέπτης από παθητικός περιπατητής να φτάσει στο σημείο να εκμαιεύει ενεργητικά πληροφορίες και να παράγει γνώση;^[3]

Ένα καλό παράδειγμα πρακτικής εφαρμογής θεωρητικών προβληματισμών αποτελεί το νέο επανεκθετικό πρόγραμμα του Μουσείου Θεσσαλονίκης, το οποίο έφερε σε πέρας το ανθρώπινο δυναμικό του ΥΠΠΟ με την επιστημονική επιμέλεια και με την ευθύνη εφαρμογής του δρ Δ.Β. Γραμμένου, Διευθυντή του Μουσείου του ΑΜΘ μέχρι τον Απρίλιο του 2006. Το ΑΜΘ οποίο άνοιξε τις πύλες του μετά από μακρά περίοδο αναγκαίων εργασιών τον Σεπτέμβριο του 2006.

Καταρχάς ο περιηγητής των χώρων του Μουσείου βρίσκεται σε κατάσταση απόλυτης γειτνίασης, τις περισσότερες φορές, με τα εκτεθειμένα αντικείμενα. Αυτό αφενός του επιτρέπει να βιώσει εντονότερα ένα αίσθημα διείσδυσης σε άλλους χρόνους, αφετέρου τον καθιστά συνυπεύθυνο και συμμετοχο, μαζί με τους φύλακες, στη διαδικασία προφύλαξης των αντικειμένων. (Εικ.1, 2) Με άλλα λόγια, η αρχαιότητα δεν στέκεται περίφρακτη και περικλειστη απέναντι σε έναν δυνάμει κακόβουλο και κακοπροαίρετο θεατή αλλά δίπλα σε έναν υπεύθυνο πολίτη είτε του τόπου είτε του κόσμου. Ειδικά ο Έλληνας πολίτης καλείται να δείξει έμπρακτα τη λεκτική προσήλωσή του στο αρχαίο παρελθόν.

Εικ. 1

Εικ. 2

Η παραστατικότητα που προκαλείται από τον τρόπο έκθεσης ενισχύεται από χάρτες και οθόνες αφής, που επιτρέπουν ειδικά στους Θεσσαλονικείς ή από όμορους νομούς επισκέπτες να αναγνωρίζουν τον παλαιό τόπο μέσα από τη βιωμένη στο παρόν εμπειρία. Συχνά, μάλιστα, ο ωτακουστής συνοδοιπόρος των επισκεπτών ακούει ειδικά τους νέους ανθρώπους και τα παιδιά, αυτονόητα εξοικειωμένα με τις νέες τεχνολογίες, να αναφωνούν ακουμπώντας τις οθόνες επαφής: «Δείτε τι ήταν δίπλα στο σπίτι μας...». Ή κάτω από το σπίτι μας... Πράγματι, οι οθόνες αφής δίνουν την ευκαιρία μιας περιδιάβασης στην αρχαία πόλη της Θεσσαλονίκης, η οποία αναδύεται πίσω, κάτω, μέσα από τον σύγχρονο ιστό. Αντίστοιχα, απολαυστική είναι η ψευδαισθησιακή ψηφιακή περιήγηση στους χώρους του γαλεριανού συγκροτήματος στην πλατεία Ιπποδρομίου. (Εικ.3, 4, 5)

Εικ. 3

Εικ. 4

Εικ. 5

Στο ΑΜΘ αίρεται κάποιες φορές η συνήθης απαγόρευση των μουσείων «μη εγγίζετε». Ο επισκέπτης προ(σ)καλείται να αγγίξει θραύσματα αγγείων (όστρακα) – όχι απομίμησή τους αλλά αυθεντικά– και μάλιστα να επιχειρήσει να τα συναρμολογήσει, αναλαμβάνοντας και αντιλαμβανόμενος τον ρόλο του συντηρητή, ή να τραβήξει κάποια κρυφά συρταράκια και να ανασύρει περισσότερες πληροφορίες για τα αντικείμενα. Ωστόσο, ο στόχος δεν είναι τα αντικείμενα αυτά καθαυτά. Στόχος είναι με μέσο τα αντικείμενα να αναδυθούν πτυχές του αρχαίου κόσμου. Η ταξινόμηση των χώρων δεν είναι μόνο κάθετη αλλά και οριζόντια, χρονολογική αλλά και θεματική.

Είναι χρονολογική, γιατί από χώρο σε χώρο μεταβαίνουμε από την «Προϊστορική Μακεδονία» από τις απαρχές της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή μέχρι το 1100, «Προς τη γένεση των πόλεων» την περίοδο 1100-700 π.Χ. και τη «Μακεδονία από τον 7^ο αι. π.Χ. ως την ύστερη αρχαιότητα», τον 3^ο-4^ο αι. μ.Χ., ενώ ξεχωριστοί χώροι φυλάσσονται για τη «Θεσσαλονίκη Μακεδονίας Μητρόπολις» από την ίδρυσή της το 315 π.Χ. μέχρι τις αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ. και τον «Χρυσό των Μακεδόνων», έκθεση σε λειτουργία ήδη από το 2004.

Είναι θεματική, γιατί η διάταξη των αντικειμένων, σε κάθε χώρο, και το γενικότερο εποπτικό υλικό, πολυμεσικό ή συμβατικό, που περιγράφει ή επεξηγεί τα πράγματα, στοχεύει στην ανάδειξη θεματικών, όπως είναι οι πρακτικές που ανέπτυξε ο

άνθρωπος προκειμένου να επιβιώσει, οι μεταφυσικές του ανησυχίες, με την οργάνωση των νεκροταφείων, τα ταφικά έθιμα, τη λατρεία προς τους θεούς, οι σχέσεις του με τους άλλους, η κοινωνική ιεράρχηση, όποτε αυτή υπήρχε, η τεχνολογία, η γραφή, η πολιτική οργάνωση, η στρατιωτική, η οικονομία, τα γράμματα, οι τέχνες (γοητευτική ή ηχητική εγκατάσταση αρχαίας μουσικής από τα Βρασνά), η καθημερινή ζωή. (Εικ. 6, 7)

Εικ. 6

Εικ. 7

Επομένως, τα εκτεθειμένα αντικείμενα επιλέγησαν με το κριτήριο της εξυπηρέτησης της συγκεκριμένης στοχοθεσίας και όχι για άλλους λόγους, π.χ. αισθητικούς, οι οποίοι, όπως προαναφέραμε, αλλάζουν από εποχή σε εποχή (χρειάστηκε μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι τα ευρήματα της εποχής του λίθου να ενσωματωθούν στη διαμορφωμένη από τον κλασικισμό αισθητική συνείδηση). Από αυτή την άποψη, κανένα εύρημα δεν είναι λιγότερο ή περισσότερο σημαντικό από κάποιο άλλο. (Εικ. 8, 9)

Εικ. 8

Εικ. 9

Επιπλέον, ο τρόπος έκθεσης επιτρέπει στον συμμετοχό πια στην εκμείευση της αρχαιολογικής πληροφορίας επισκέπτη αφενός να συνειδητοποιήσει ότι αυτή είναι αποτέλεσμα συνεπικουρίας πολλών επιστημών, θετικών και ανθρωπιστικών, όπως της Αρχιτεκτονικής, της Λαογραφίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, της Χημείας, της Γεωλογίας, της Ιστορίας κλπ. Αφετέρου να παρακολουθήσει μέρος της ιστορίας της αρχαιολογίας, καθώς μια επιφάνεια στον χώρο της Προϊστορικής Μακεδονίας παραπέμπει σε αρχαιολογική ανασκαφή, και να συνειδητοποιήσει τη σχέση του αρχαιολόγου με το χώμα. Εκεί εκτίθενται και αντικείμενα που χρησιμοποίησαν αρχαιολόγοι του παρελθόντος για την περισυλλογή αντικειμένων. (Εικ. 10)

Εικ. 10

Όσο για την ενότητα «Ο χρυσός των Μακεδόνων», πρόκειται για μια ιδιαίτερα καλαίσθητη θεματική έκθεση, με πολύ προσεγμένους φωτισμούς, που κατευθύνουν κάποιες φορές το βλέμμα, και με ευρήματα που κατατοπίζουν για την παρουσία, τη χρήση, την αξία του χρυσού, τις πηγές και τον τρόπο εξόρυξής του, τις τεχνικές κατασκευής και διακόσμησης χρυσών αντικειμένων αλλά και την ιδεολογική χρήση τους στα νεκροταφεία της Μακεδονίας. Και εδώ το εποπτικό υλικό βοηθά στην καλύτερη «ανάγνωση» και πρόσληψη της πληροφορίας, ενώ η σταδιακή μετάβαση από τους περισσότερο φωτεινούς άλλους χώρους στους λιγότερους φωτεινούς δίνει πράγματι την αίσθηση της κατάβασης σε τάφους, απ' όπου και το υλικό, ενώ η σταδιακή πορεία προς την έξοδο (λίγο μετά τον πάπυρο του Δερβενίου και τη νεκρική μάσκα από το νεκροταφείο της Σίνδου) και το φως, με την προσπάθεια του ματιού να προσαρμοστεί σε αυτό, αφήνει στον επισκέπτη την αίσθηση της ανώδυνης διέλευσης από τον κάτω κόσμο.

Είναι δεδομένο –και το αντιλαμβάνεται κανείς από τις αντιδράσεις του κόσμου– ότι η προσέγγιση αυτή βελτιώνει την αναγνωσιμότητα του παρελθόντος, το εντάσσει στη ζωή και το καθιστά συνειδητή ιστορική γνώση. Επιπλέον, όμως, και ίσως κυρίως, ένας τέτοιος τρόπος έκθεσης, πολυμεσικός, με βίντεο, οθόνες αφής, χάρτες, ηχητικά ντοκουμέντα, αφήγηση, ομοιώματα, αναπαραστάσεις, (Εικ. 11, 12, 13) συντείνει στη δημιουργία ενός πολίτη που ελεύθερα και συνειδητά συμμετέχει σε μια εκπαιδευτική διαδικασία, αυτενεργεί καθιστώντας τη γνώση όχι πληροφορία αλλά συνειδητό απόκτημα. Ούτως ή άλλως, μιλούμε για έναν γενικότερο εκπαιδευτικό προσανατολισμό, προς τον οποία εργάζεται και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο παραπέμψαμε στις σημειώσεις στα ηλεκτρονικά λεξικά της Πύλης.^[4] Διότι αφενός η αναζήτηση σχετικών όρων, τόσο

στο ερμηνεύμα όσο και στο σώμα των λημμάτων και των κειμένων, επιτρέπει την ανάδυση των προβληματισμών που θέσαμε εισαγωγικά. Αφετέρου, και η Πύλη έχει δομηθεί προς την κατεύθυνση της αυτενέργειας του χρήστη και στην εκμείωση της γνώσης μέσα από πολυμεσικές εφαρμογές.

Εικ. 11

Εικ. 12

Εικ. 13

Κλείνοντας, υπογραμμίζουμε ότι το επανεκθετικό πρόγραμμα του ΑΜΘ κατέστησε το μουσείο εκπαιδευτικό και κοινωνικά εξωστρεφές: επιπλέον, προσφέρει στον περιηγητή των χώρων του τη δυνατότητα αποτίμησης ενός επιστημονικού έργου, συνειδητοποίησης της εξελικτικής πορείας της πόλης, αλλά και αναρώτησης για το αν οι αντιλήψεις περί εκσυγχρονισμού της πόλης, με τις κατεδαφίσεις και την ανοικοδόμηση, οι οποίες αναπτύχθηκαν στο τέλος της δεκαετίας του '50 και εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι σήμερα, με ενδιάμεσο καταλυτικό σταθμό τους σεισμούς του 1978, συνέβαλλαν πραγματικά στη διαμόρφωση αφενός ενός λειτουργικού και πραγματικά μοντέρνου περιβάλλοντος, αφετέρου ενός αστικού χώρου με διακριτή την ταυτότητά του. Σε καμιά περίπτωση η θέση αυτή δεν εξιδανικεύει το παρελθόν απαξιώνοντας το παρόν. Εξάλλου η ιεροποίηση των

αρχαίων συμβαδίζει με την εμπορευματοποίησή τους, οικονομική ή άλλη, από διάφορες ομάδες, επίσημες ή μη, ελίτ ή μη.

Δήμητρα Μήττα

[1]

Αναζήτηση για: ελληνικότητα

1 εγγραφή << < > >>

ελληνικότητα η [eliniçótita] : η ιδιότητα του ελληνικού: Τα αρχαιολογικά ευρήματα επιβεβαιώνουν την ελληνικότητα της Μακεδονίας. [λόγ. ελληνικός] -ότις > -ότητα]

[2] Πρόκειται για αντίληψη παγιωμένη στον χρόνο:

Αναζήτηση για: αρχαιολογία

1 εγγραφή << < > >>

αρχαιολογία η [arçeolozía] : 1. επιστήμη που ασχολείται με την έρευνα και με τη μελέτη της ζωής και της δραστηριότητας ανθρώπων που έζησαν σε παλαιότερες εποχές, όπως αυτή εμφανίζεται από τα ευρήματα μνημείων της τέχνης και των προϊόντων της ανθρώπινης εργασίας: Βυζαντινή / κλασική / προϊστορική / χριστιανική / υποβρύχια αρχαιολογία. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΑΠΘ. 2. (προφ., με

[3] Μεταθέτοντας τον προβληματισμό στα μνημεία που έχουν μια πολύπλοκη βιογραφία, το ερώτημα είναι αν η ανάδειξή τους θα στοχεύει σε μια συγκεκριμένη στιγμή της πολυχρονικότητάς τους (ποια και με ποια κριτήρια;) ή στην ιστορία του μνημείου. Για παράδειγμα, στα διάφορα μνημεία θα διατηρηθούν τα μαρτύρια όλων των ιστορικών φάσεων ή θα επιλεγεί μια «καθαρή» λύση; Αλλά αυτή με ποια κριτήρια θα επιλεγεί; Η φράση στον εναρκτήριο λόγο της υποδοχής του Όθωνα ότι τα κατάλοιπα του βάρβαρου παρελθόντος, δηλαδή του μουσουλμανικού, θα εξαλειφθούν, μαρτυρεί λόγους σαφώς έξω-επιστημονικούς.

[4] http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/index.html